

בית העלמות - רותי הלבץ כהן

ורדה שטיינלאוף

עבודתה של רותי הלבץ כהן עוסקת במתח שבין חזות תמימה לבין מהות ממאירה המאיימת על הסדר הקיים. מבט מקרוב מגלה כי מה שנראה יפה מרחוק הוא בעצם דימוי של ריקבון ומוות. העבודות של הלבץ כהן הפכו בשנים האחרונות מצוירים לעבודות תלת-ממדיות המתאפיינות בנוכחות כפולה: מצד אחד, הן משדרות מתיקות ופתיחות בהיותן רוויות בצבע ורוד-אדמדם. מצד אחר, הן עשויות במחוות ידניות רחבות ועשירות בנזילות צבע ומשדרות תחושות של אימה ומצוקה.

הלבץ כהן מנסחת את הציור שלה במונחים של יופי מקולקל ובוועט. היא מטילה דופי בדימויים שלה ו"פוצעת" אותם עד זוב דם. היא בונה מערכת שיש בה אלמנטים של כיעור או שוני המרתקים את העין: הלכלוך של נזילות הצבע, מריחת הצבע על פני הנייר השמנוני והשקוף וכתמי הצבע המעורבים בפיגמנט ובמרכך כביסה. "יש בציורים משחק של היעלמות" אומרת הלבץ כהן, "מחיקה של הדימוי והחזרה שלו. זו מציאות שבין סיוט לחלום, שנחשפת בה הדו-משמעות של הדברים".

הלבץ כהן מציירת על הרצפה. היא שוטחת ניירות פרגמנט ומצמידה אותם זה לזה בנייר דבק. השימוש בנייר פרגמנט, שהוא שקוף ומתכלה במהירות, ובחומרים לא מסורתיים נוספים כמו מרכך כביסה ונייר דבק, מאפשר לה לעסוק בבדיקת מעשה הציור עצמו תוך כדי תהליך של התנסות וטעייה. יש בכך גם הטלת ספק באקסיומות שהתקבעו במהלך השנים לגבי טכניקות הציור המסורתיות וחומרי הציור המקובלים.

בתערוכה מציגה הלבץ כהן סדרת עבודות שנעשתה ב-2008 בטכניקה מעורבת. הדמויות הנשיות בסדרה, "עלמות" בלשון האמנית, מתכתבות במובהק עם דמות האינפנטה של ולאסקז [Velasquez].¹ הלבץ כהן נותנת בהן סימנים וקוראת להן בשמות כמו: נסיכת הלבבות, נסיכת החרבות, מניפה, אוכלת את הלב, ארנבת, דם המכבים, עקידה והרואה הקטנה/כלה.

הגוף האנושי הוא הנושא המרכזי בעבודות האלה. זהו גוף חלול, "זכוכיתי", המופשט מפיזיותו וטובל בתוך פצעי הדם שלו עצמו. הדמויות נמצאות במצב של פירוק, של גבוליות, וחלקן אף במצב של ריקבון. הן מספרות סיפור מסוכן על הליכה על הגבול שבין הרצון לחיים של הסובייקט לבין החומצה המאכלת של השפה הציורית. הציור "תוקף" את הדימוי, אין לו "חרטה" או "מוסר כליות" על השחתת פניו. הוא חופר לתוך הבשר של הדימוי, משתמש בצבע לחרוט בו פצעים חדשים ולחשוף את עירומו.

הדרך שמשרטטת התערוכה, ממצב הבתולים למצבה של "הכלה", מעוררת השוואה עם יצירתו של מרסל דושאן [Duchamp], הכלה מופשטת על ידי הווקיה, אפילו (הזכוכית הגדולה) (1915-1923) - בכותרת היצירה, בצורה ובתוכן. שלא כמו ביצירתו של דושאן, שבה ה"כלה" היא "מכונה" שקטה וסטטית, הרואה הקטנה/כלה של הלבץ כהן, שסרטים כחולים קשורים בשערה, אינה שקטה כלל. אביזרים קולניים הקשורים לגופה מכריזים על נוכחותה: פעמונים הקשורים לחזה ולבירות שמחזיקות את גרבוניה השקופים. על אף המבט התמים בעיניה - חזותה מפתה. לכותרת העבודה משמעות כפולה: הרואה הקטנה/הכלה קורצת מצד אחד לרועה של ון גוך (שנה), ומצד אחר, כאמור, לאינפנטה של ולאסקז ולעבודה של דושאן.

השימוש באלמנטים שונים מהחי והצומח בתוך המרחב הציורי הוא פן נוסף בהתכתבות של הלבץ כהן עם דושאן. האביק – הסמל האנדרוגיני הקלאסי באלכימיה – שדושאן השתמש בו בזכוכית הגדולה, מופיע בעבודתה של הלבץ כהן בצורה של שפופרת, ארובה, רגל של פטרייה או צינור עם פתח רחב למעלה. גם דימוי הציפור שחוזר אצל דושאן (למשל בעבודה פרטים נבחרים על פי קורבה, 1968) מופיע אצל הלבץ כהן, כמו הציפור באזור הערווה המצביעה על מימוש המשאלות המיניות.

דמויות העלמות נראות ילדיות וכביכול תמימות. הן נטולות ידיים ולעיתים אף רגליים, פעורות עיניים ולרוב בוהות במבט חלול. דומה כי החרדות והאימה נדחקו מתחת לשמלתן של האינפנטות/העלמות - שמלת-תדביק של שכבות נייר (בצורת מזבח ולעיתים בצורת צלב), אשר מתחתיה מבצבים דימויים הלקוחים מן היער האפל: גזעים מפוחמים, פטריות רעל, שממיות ומיני גלמים ההופכים לפרפרים וסוגי מעופפים אחרים. לידן או בשולי התצוגה מונחים על הרצפה או שעונים על הקיר מקלות עטופים בשכבות רבות של נייר דבק, סוג של פְּטִישיים - מקלות חניכה או פרפראזה על פאלוסים. נדמה שהלבץ כהן מבקשת שהאובייקטים ישמרו על נוכחותם הפיזית, שהכוח שלהם לא יתבטל ביחס לגוף הצופה.

הלבץ כהן בוראת באמצעות כוחה הציורי עולם שלם שהוא בה-בעת גם שביר ומתכלה. באמצעים שונים המספחים לציורים תכונות של חולי והתכלות היא יוצרת גוף עבודה פגיע ומועד לפורענות. יש בעבודתה היבט מרושל, מלוכלך, תיאטרלי, פרוורטי ואינפנטילי, היבט שאפשר לשייך אותו למה שמכונה "אמנות הבזוי" (abject art). הדבר ניכר בעיצוב מחדש של הגוף, שאפשר לתארו באמצעות המושג הפרוידיאני unheimlich ("המאויים"), המעורר תחושות דו-משמעיות: מסתורין ועל-טבעיות לצד הביתי, המוכר והשגרת. אפקט ה"מאויים" הוא גם תולדה של הפער בין קטגוריות קוטביות בתפיסה הדואליסטית של הקיום: חיים ומוות, טבע ותרבות, גוף ורוח, ישות והיעדר.² העלמה דמוית האינפנטה, שהיא אלמנט מרכזי בתערוכה, היא מעין נוכחות המשמשת את הסובייקט כדי להשליך עליה מעצמו, לא במובן הממשי אלא במובן הסמלי.

¹ האינפנטה היא הדמות המרכזית בציור לאס מנינאס, שצייר ולאסקז ב-1656. זוהי יצירה מורכבת ודוגמה ליכולתו של האמן לברוא עולם חזותי כמו-ריאלי, שבו מבטיהן של הדמויות מצטלבים ומתלכדים בדמותה היפיפייה והתמימה של הנסיכה הצעירה – האינפנטה.

² ראו: רועי רוזן, "סקטולוגיה ותענוגות מצמררים אחרים", סטודיו 51, 1992, עמ' 61.